

Прусак В.Ф.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дизайну

Герасименко Т.В.

магістрантка кафедри дизайну

Національний лісотехнічний
університет України, м. Львів

ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТЛА ЕТНІЧНИХ УКРАЇНЦІВ

Анотація. У сучасних умовах розвитку екологічної кризи відбувається постійний пошук нових альтернативних природнім матеріалам, які є вичерпними. Авторами розглядаються історичні передумови виникнення екологічного будівництва на теренах України, аналізуються природні матеріали, які традиційно використовувалися в народному будівництві. В статті є звернення до українських дослідників в галузі народної архітектури.

Ключові слова: екологічна криза, українське народне будівництво, традиції, екобудівництво.

Аннотация. Прусак В.Ф., Герасименко Т.В. Экологические особенности формирования жилища украинцев. В условиях развития экологического кризиса происходит постоянный поиск материалов, альтернативных исчерпаемым. Авторы рассматривают исторические условия возникновения экологического строительства на территории Украины, анализируют природные материалы, которые традиционно применялись в народном строительстве. В статье используются работы украинских исследователей народной архитектуры.

Ключевые слова: экологический кризис, украинское народное строительство, традиции, экостроительство.

Summary. Prusak V., Herasyenko T. Ecological aspects of Ukrainian folk living. In modern conditions of the ecological crisis is a constant search for new alternative natural materials, which are exhaustive. The authors examined the historical background of ecological construction in Ukraine, analysis of natural materials that have traditionally been used in traditional construction. The article is an appeal to the Ukrainian researchers in the field of folk architecture.

Key words: environmental crisis, ukrainian folk architecture, traditions, ecological construction.

Постановка проблеми. У кінці ХХ століття людство постало перед проблемою негативних наслідків своєї діяльності, які виражалися, зокрема, в плачевному стані навколишнього середовища. Тоді ж, з'явилося поняття екологічна криза. На межі століть починається діяльність людини щодо зменшення її негативного впливу на довкілля і навіть намагання відновити вже втрачені ресурси. Проблема охорони довкілля стала світовою, про що свідчить співпраця різних країн світу у цій галузі (початок спільної діяльності поклада в 1992 році екологічна конференція ООН в Ріо де Жанейро, в ході якої було підписано Декларацію щодо навколишнього середовища та розвитку) [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями у цій галузі займаються українські вчені, архітектори, археологи і сьогодні Україна вже має опрацьований багаж знань щодо народного будівництва. Українську архітектуру вивчали археологи, які займалися розкопками трипільських поселень, серед них Хвойка Вікентій В'ячеславович. Багато відомо про високу культуру трипільців та їхні поселення, що узагальнено, зокрема, в «Енциклопедії трипільської цивілізації» за редакцією Новохатька Л.М., Сенченка М.І., Іжевської Т.І. та ін. В цій енциклопедії докладно описано дослідження, які проводилися, та зразки споруд, в яких проживали трипільці.

Взаємодію української природи та архітектури вивчає в своїх працях Дида Ірина Андріївна, кандидат архітектури, доцент, заступник завідувача кафедри ДООА Національного університету «Львівська політехніка». Її роботи «Українська архітектура і природа. Роль і місце природи в українській архітектурі» та «Екологічні основи традиційної української архітектури» дозволяють поглянути на народну архітектуру з точки зору професійного архітектора, та на прикладі традиційної української архітектури автор показує наявність у минулому в центральному регіоні Європи певної чітко сформованої концепції соціально-екологічної системи формування архітектурного простору, яка склалася у пов'язанні з комплексом культурних і духовних традицій, що їх дотримувалося українське суспільство [2]. Опрацювавши низку робіт з історії архітектури, авторка у своїй монографії досліджує зв'язок будівництва з природою на теренах України.

Детально про традиції в українській архітектурі можна дізнатися з праці Самойловича Віктора Петровича «Народна архітектура України в ілюстраціях», в якій автор у формі ілюстративного матеріалу подає свої дослідження народного будівництва, зокрема дерев'яних споруд. Житлове будівництво від найдавніших часів в Україні відбувалося в дуже тісному зв'язку з природним довкіллям. В.Паїк відзначає, що упродовж усього минулого часу на землях сучасної України мешкання будували фактично завжди з дерева та рослинних матеріалів. Стіни були мазані глиною або оббиті дошками [2].

Мета статті – наголосити на історичних передумовах виникнення екологічного будівництва на теренах України, узагальнено проаналізувати природні

Надійшла до редакції 19.10.2011

матеріали, які традиційно використовувалися в народному будівництві.

Виклад основного матеріалу. Архітектура та будівництво завжди відображали технічно-культурний рівень суспільства і людства загалом і на сьогоднішній день досягли фантастичних висот у всіх значеннях цього слова. Та в рамках екологічної кризи стало зрозумілим, що не завжди така архітектура є корисною для життєдіяльності людини, негативно впливає на її діяльність та на довкілля. Саме тому в сучасній архітектурі з'являються поняття екологічної архітектури – зелена та сонячна архітектура, органічна архітектура. Україна лише стала на шлях змін та перетворень в цій галузі: українські вчені тісно співпрацюють з іноземними колегами, займаються розробкою програм та заходів і обіцяють зменшення витрат енергії та покращення стану довкілля на майбутнє.

Сучасну екологічну архітектуру доречно класифікувати у залежності від бачення проблеми та підходів до її вирішення. Екобудинки можуть бути енергоефективними, при проектуванні яких архітектори та конструктори застосовують найновіші технічні розробки, які за рахунок відновлюваних джерел енергії працюють на скорочення забруднення довкілля. Також екобудинки повинні будуватися з тих матеріалів, які були б безпечними і екологічно чистими. Історія екологічних будинків сягає сивої давнини. Як і інші країни, Україна має в екобудівництві свої традиції. Тому актуальним сьогодні є дослідження та вивчення цих традицій та логічний висновок, який би міг впровадити позитивні сторони української народної архітектури в сучасне екологічне будівництво. В чому полягає унікальність української культури зодчества? Відомо, що використання традиційних для нашої країни матеріалів у будівництві не є винаходом українських архітекторів. Саманні блоки, до прикладу, були поширені в будівництві житла народів світу, особливо в степових і гірських районах. Крім українських мазанок, саман використовували в житлах селяни високогір'я Південної Америки. Проте на наших теренах вони набули національних особливостей, мотивів, що і дає змогу говорити про етнічні особливості екобудівництва, головне, досвід будівництва саме на теренах нашої держави, з її унікальними природо-кліматичними особливостями, може бути удосконалений і практично використаний для формування нової архітектури.

Будівлю можна розглядати як окремих об'єм, з внутрішньою просторовою структурою, в якій проживає та працює людина. Проте така просторова структура завжди розглядається як частина навколишнього природного середовища.

Екологічна архітектура розглядає взаємодію просторів – внутрішнього і зовнішнього, в центрі яких, людина, її комфорт та світогляд.

Українська архітектура має давню історію і особливості, притаманні лише їй. Особливе місце в ній займають сільські будинки, оскільки вони відображають рівень культури простого населення. В давнину не існувало нормативних документів, які б визначали правила зведення житла. Тому будівництво велося з

тих матеріалів, які були доступними для всіх. Традиційність народної архітектури обумовлюється значною мірою й методом, який покладено в основу народного будівництва, за якого сільські будівлі створюються не за проектом, а за зразком і подібністю існуючих типів народного житла, які набули поширення в тому чи іншому регіоні. При цьому слід мати на увазі, що народні майстри не лише використовують кращі архітектурно-будівельні традиції, а й розвивають їх [3].

Крім того, такі матеріали були натуральними та екологічно чистими. Стіни хати зводилися з різних будівельних матеріалів залежно від місцевих ресурсів та економічних можливостей забудовників. Давні традиції на Україні мали два типи конструкції стін: зрубний і каркасний. У північній полосі Лісостепу каркас заповнювали деревом та частково глиносоломою, а у південній – плетінням (мінімально вживали дерево, максимально – лозу, очерет, соломю з глиносоломою) [4]. Глина та солома були основним матеріалом, з яких будували хати-мазанки. Хата-мазанка протягом століть була традиційним житлом Центральної та Східної України. У будівництві мазанки використовувалися місцеві будівельні матеріали, такі як: глина, солома, очерет, дерево. У наш час мазанка використовується не тільки як будинок. Це декоративна будівля, що об'єднує в собі, одночасно, і затишок цього житла, міцність і стійкість до вологи та холоду.

Нинішня хата-мазанка, побудована із застосуванням нових технологій, має сучасний дизайн, в якому поєднується дух минулого і практичність сьогодення. Існує кілька способів будівництва. Один із способів, виготовлення саманного блоку з глини і соломи, зведення стін і обмазка їх глиною, покрівля виконувалася з соломи або очерету. Найбільш поширений метод зведення хат на сохах (дерев'яних колонах), в стінах як утеплювач застосовували очерет, який обмазували глиною з соломю, ці будинки стояли по сто і більше років, притому, що вони зводилися без гідроізоляції і без фундаменту [5].

У якості покрівельного матеріалу особливо широко застосовувався очерет. Гладкими і довгими очеретяними стеблами, щільно укладеними на даху, дощова вода без утруднень скочувалася на землю. Очеретяний дах протягом десятків років не вбирав вологу. Спека і холод також не чинили на неї руйнівного впливу. Стебла очерету не накопичували статичної електрики, не містили хвороботворних бактерій і не викликали алергії. У будинку під очеретяною стріхою було по-особливому тихо, у ньому добре відпочивалося [6].

Необхідно звернути увагу ще на одну з найсуттєвіших особливостей народної житлової архітектури – це доцільність, логічність, економічність і простота конструкції, що дає можливість зведення народного житла за мінімального використання кваліфікованої праці; раціональне та вміле застосування місцевих будівельних матеріалів у залежності від їх властивостей та можливості використання у тому чи іншому регіоні [3].

Природні умови, що існували в Україні, були винятково сприятливі для проживання та діяльності

мешканців. Тут не було надмірної спеки чи нестерпного холоду, чи дуже небезпечних тварин. Тому не було потреби влаштовувати запобіжних засобів захисту від доквілля. Навпаки, зовнішній простір можна було адекватно пристосувати до потреб людини [2].

У наш час є цілком можливим використання принципів народної архітектури, але в екологічному будівництві. Оскільки вони співпадають з основними концепціями екобудинку – використання місцевих будівельних матеріалів, маловитратних за способом видобутку, переробки, перевезення, застосування технологій будівництва будинку без важкої техніки. Підбір матеріалів повинен бути такий, щоб після закінчення експлуатаційного циклу екобудинку матеріали природним чином могли бути утилізовані на місці. Застосування місцевих матеріалів робить екобудинки доступним малозабезпеченим верствам населення [7]. Сучасні технології та розробки в галузі відновлювальної енергетики можуть успішно поєднуватися з цими матеріалами та забезпечувати необхідні сучасній людині комунікації та послуги.

Висновок. Робота в напрямку популяризації екологічної архітектури в Україні вже ведеться з кінця ХХ ст. В різних куточках нашої держави будуються екобудинки, провадяться семінари, конференції, мета яких донести до людей доцільність та вигоду такого будівництва.

Подальші напрями дослідження допоможуть в майбутньому створити модель ідеального українського екобудинку, який би був органічним в природних умовах, створений виключно для ландшафтів вітчизни та рідний по духу українцям.

Література:

1. Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку.
URL:[http://ru.wikipedia.org/wiki/ Декларация Рио-де Жанейро по окружающей среде и развитию](http://ru.wikipedia.org/wiki/Декларация_Рио-де_Жанейро_по_окружающей_среде_и_развитию).
2. Дида І.А. Екологічні основи традиційної української архітектури: Монографія. — Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2009. — 329 с.
3. Самойлович В.П. Народна архітектура України в ілюстраціях. – К.: Абрис, 1999.
4. Косміна Т. Поселення, житло, забудова: <http://etno.uaweb.org/mynuvshyna/r01.html>
5. Хата мазанка URL: <http://www.toloka.info/oldtech/27-rural-house.html>.
6. Кровля из камыша URL: <http://www.toloka.info/oldtech/5-roof-reed.html>.
7. Лобачев В.В. Концепция экодому: <http://www.rodniki.bel.ru/dom/ecodom00.htm>